

Недељко Јешић, публициста
Пожега

УДК: 94(497.11)"1915"(093.3)

**КАКО ЈЕ СРПСКА ВОЈСКА,
ОДСТУПАЈУЋИ ИСПРЕД МНОГО НАДМОЋНИЈЕГ НЕПРИЈАТЕЉА,
ПОЧЕТКОМ НОВЕМБРА 1915. ГОДИНЕ НАПУСТИЛА ЈАГОДИНУ
(Према ратном дневнику потпоручника Славка Јоксимовића¹)**

У прилици смо да после 90 година, када више нема живих сведока, обелоданимо један одломак из наведеног дневника у коме су описани грчевити, али углавном безуспешни покушаји делова Шумадијске дивизије I позива да после изгубљене битке на смедеревском одсеку северног фронта на прилазима Јагодини, а и у самој вароши, организују одбрану и барем привремено зауставе напредовање

Мекензенових трупа. Но пре навођења Јоксимовићевог сведочења, напомињемо да он у овим изузетно драматичним околностима свакако није стигао да забележи све што је видео и доживљавао, а као нижи официр није могао имати ни увид у сва догађања на овом делу фронта, због чега неки његови описи и закључци можда и нису у свему тачни. Али и овакви какви су, верујемо и да су занимљиви и драгоцени, поготову за оне који пасионирано упиру свој поглед у нашу још недовољно истражену прошлост. Усто, не видимо никакву ману ни у хаотично-скоковитом низању догађаја и утисака, напротив, у таквом начину казивања препознајемо документарну аутентичност, то јест потпуну усаглашеност интимног бића писца дневника са хаотичним збивањем око њега.

Непријатељу се не може одолети²

(После напуштања положаја код Багрдана, 11, 12. и 19. пук Шумадијске дивизије одступили су према Јагодини 21. октобра / 2. новембра по новом календару, са задатком да са новозаузетих положаја спрече брзи продор непријатеља у моравску долину. –Ево шта се, према Јоксимовићевом дневнику, потом збивало.)

„21. X 1915.³–Тек што смо се мало одморили изнад Јагодине, почели смо поседати положаје изнад села Буковче, а са десне стране Буковичког потока. Ја сам (са својом четом⁴) био десно од пута Буковче за Δ 206, са два митраљеза.–Јутрос је непријатељ био на вису лево од Гагош потока-на Ковиљачи, који је још синоћ заузео, а наша 3. чета 3. батаљона и 2. чета 4. батаљона (19. пука) држале су ђувик-изворишни део левих притока Гагош потока. Но непријатељ, почев од Багрдана да напада својим претходницама, у чијем су саставу биле 2 батерије-1 брдска хаубица и обл. „брђани”, кренуо се у три правца: лева колона његова у јачини једног батаљона кретала се уз долину Мораве, железничком пругом; друга колона кретала се од Ковиљаче венцем Церјак-Липар до Црвеног брега с намером да ту сиђе на линију Крчаник-Рибник-Буковче, где би сачекала своју десну колону, која је ишла главним

¹ Славко Ј. Јоксимовић (Горобиље, 1893-Београд, 1985.), током целог Првог светског рата, у коме се обрео одмах по завршетку ниже војне академије, био је командир вода-прво у 19, а од почетка 1917. године у 12. пешадијском пуку Шумадијске дивизије. После рата остао је на служби у војсци до почетка 1939. године, када је пензионисан у чину пуковника. Од првих па све до последњих дана рата водио је дневник, чији се рукопис, заједно са многим другим његовим списима, данас налази у његовом завичају-у Народној библиотеци Пожега.

² Наслови одељака потичу од аутора овог прилога.

³ Датуми су као у рукопису: по старом календару.

⁴ Реч је о 4. чети 4. батаљона 19. пешадијског пука I позива Шумадијске дивизије, у којој је Јоксимовић после погибије четног командира у селу Врбовцу привремено обављао ту дужност.

насипом Багрдан-Јагодина, као и остале десне напоредне колоне, које би потом имале једновремено напасти нашу заштитницу код Ђурђевог брда, а до мрака напасти и положај Гиље-В. Браниште-Врањевац и збунити наше трупе које би се ту утврђивале... Међутим, јутрос раније одступио је 11. пук и отворио његовом (непријатељевом) слободном надирању и бочном дејству на наш леви бок, због чега нисмо ни могли бранити положај по положај и натеривати непријатеља да се на том путу од десетину километара зауставља. Наша је срећа била што његова лева колона, управо побочница јачине 1 батаљона, није благовремено избила иза Ђуле (?) и што су свуд уз Мораву биле велике баруштине те је наше десно крило ипак доста омело непријатеља у брзом надирању и нападу на Гиље, где су се наше јединице утврђивале. И наша је грешка била што нисмо одмах посели мост на Лугомиру и Ђурђево после првог неуспеха, и што нам није благовремено послато наређење да наша заштитница поседне Ђурђево... Апсолутно је требало да нам 2. батаљон утврди Ђурђево и Лугомир и ту задржи непријатеље у вароши, да би се за то време и ми на Гиљу могли боље спремити.

Ја се са 2 митраљеза, мада не добив никакву ватру, нисам могао на Буковчу задржати ни пола сата пошто је наше лево крило већ бегало гоњено непријатељском артиљеријом и митраљеском ватром. Лека⁵ је сасвим бегаво и викао мени неколико пута да и ја бежим, јер ја нисам хтео одмах напустити положај без личне опасности (=угрожености). Но, ускоро сам наредио 3. и 4. воду да иду са резервом, а са 1. водом сам остао упркос и даљој Лекиној вици и отворио сам јединачну паљбу кроз лево, готово преко Леке, што је бесумње нелагодно деловало на непријатеља и задржало га колико-толико. После је и 1. вод кренуо се (=одступио). Но, на моје изненађење, сво поље било је прекривено (нашим) војницима, који су формално бегали. Непријатељска артиљерија пратила нас је и морално уништавала наше јединице, али жртва, чини ми се, овде није било.

Овако је главна непријатељска колона за нека 3 сата стигла из Багрдана до изнад Јагодине, упркос нашој заштитници. Јавио сам Сарићу⁶ да треба срушити мост (на Лугомиру?), но он је, изгледа, био збуњен. Потом сам исто то јавио једном воду коњице”.

У Јагодини туга и пометња

„Свет-грађани Јагодине били су тужни и многи су плакали, а неки и нарицали, чије су подочнице биле тако подбуле. Ја сам многим називао Бога и говорио им да ћемо се вратити бар кроз месец дана, због чега су ме чисто благосиљали. Било је девојчића које су се смешиле, а многе су ме гледале са сажаљењем, као да су говориле: 'Види, види, и овај сиротан младић можда ће погинути. Та, он је доведе побегао, но даље?!... Боже, подај!' –Ја сам се смешио и тешио их.

У пивари нађох безброј војника, понајвише из нашег пука, а и осталих, те све готово изјурих, а наредник из 12. пука замал их не пострела. Отишао сам потом на коњу (кога Гавриловић замал не одведе у Ђуприју да га Карић није нашао) код г. мајора Васића⁷ и он ми рече да се поседне што даље-десно од пута и на другој обали Лугомира, те да се брзом брзином оцени да ли је десно од Лугомира најбезопасније. Упркос ватри хаубица, уграбим те железничком пругом пређем преко моста на Лугомиру и поседнем тај положај. Но ту ми Јову ранише и ја морадох да га превијем пошто се војници беху уплашили, а неки прешавши Лугомир завукли се под обалу. Али ту нисмо дуго остали јер са Ђурђевог одступи 11. пук и побеже од неколико разорних метака непријатељских хаубица.

Непријатељ се беше почео пребацивати од пиваре ка прузи. Уто ми јавише да 3. чета (4. батаљона) одступа. Лично се уверив у то, наредих да и наши (4. чета) одступе и ја последњи прођем испод моста, али не нађох нигде мине које сам хтео упалити. Прикупио сам чету код Карауле иза Гиља и одатле кренуо иза превијалишта, где сам војницима поделио вечеру, после које су се требали укопавати. Но, тек су били у пола вечере, а ја,

⁵ Алекса-Лека Н. Томић, резервни капетан I класе, командир 3. чете 4. батаљона, према коме је Јоксимовић испољавао наглашену суревњивост.

⁶ Драгомир П. Сарић, капетан I класе, командир 4. чете 2. батаљона

⁷ Михаило Ј. Васић, мајор, командант 4. батаљона 19. пука

знојав као и сви, заморен од пешачења по барама и растужен због војника и дечака од 15 година па навише заосталих по Јагодини⁸, грејао сам се код ватре, када се изненада отвори ватра код Карауле и понеки метак поче (да фијуче) и око нас. Ватру одмах угасих. Поче и артиљерија непријатељска, те превијалиште и сва комора грунуше кроз нашу чету, које ја зауставих. Васић тражи цео батаљон и ја викнух: "Зауставите се! Напред четврта чета!" Утом и комора озго са Гиља кроз чету, те ми остаде свега око 40-50 војника од прикупљених. Мајор (Васић) ми нареди да појачам Динића⁹, те ја пођем с то људи. Но непријатељска ватра распали баш на нас и рани Васића и ја одем са свега 20 војника у одређеном ми правцу, са 1. и 2. водником (=командирима 1. и 2. вода), пошто је ту само њихових људи и било. После ми Бора¹⁰ јави да се вратим. Командант пука¹¹ заустави остале и пита: има ли ко напред. Рекли му да сам ја са два вода, а он наредио да се вратим. После сам их (војнике) постројио. Лека постави доле на дну 1, па 2. чету, па 4, тако да сам ја био на врху, због чега сам протествовао, на шта је он казао да ће да ме тужи што сам од моста на Лугомиру одступио без наређења. Ја му казао нек ме тужи".

Гладни и клонули војници још се завањају надом да ће нам савезници притећи у помоћ

„Око 7,40 (19,40) наредио командант пука да 4. чета иде код Динића, те ја после псовања одем са неких 40-45 људи и јавим се Динићу. Он ме пита како смо прошли. 'Никако!'... После сам послао Бору (?) са 1. и 2. водом и неколико његових војника у помоћ 3. чети Динићевој, а оставим Бошка¹² и остале прикупљене људе. Око 22,30 отишао сам и сам са Бошком код 2. чете и ту остатак ноћи преноћио са Срећком¹³.

22. X 1915.—Киша почела око 2 по поноћи. Ујутру око 6,30 повукао сам се и отишао до команданта пука, а потом у састав батаљона, па у резерву. Око 10,30 кренуо сам се за командантом пука преко Бобањ (?), затим се ту прикупио позади Раминова и онда са четом отишао преко Остриковца и падином изишао код кафане у Јовцу и ушао у састав батаљона. Одатле смо кренули за Варварин око 21.30, где смо и преноћили. Успут чуле су се експлозије мина по мостовима. Војници на то рекоше да нам то долазе савезници-мисле да то туку њихови топови...¹⁴

Пошто помоћи није било ниоткуда, настављено је одступање према Крушевцу, такорећи без икаквог отпора. А војници, чијом су срчанашћу пре годину дана извојеване величанствене победе на Церу, Дрини, Суворору..., сада су, непрестано тучени убиственом непријатељском артиљеријом, постали малодушни и скрхани и сасвим су клонули-од умора, болова у целом телу, раздртих нерава, а и од глади... Ово последње наводи и Јоксимовић на крају одељка у дневнику о одступању из јагодинског краја:

„Војници су били веома гладни, јер за данас (=23. X) нису примили лебац, а ни вечеру синоћ нису довршили, нити им је данас дошао ручак. Тек смо вечеру, а и леб, добили испред Обрежа”.

⁸ Односи се на млађе мушкарце који су се, бежећи од непријатеља, у великом броју прикључили нашој војсци. Јоксимовић овде жали што су се они у насталом метежу погубили у Јагодини.

⁹ Драгољуб М. Динић, мајор, командант 2. батаљона.

¹⁰ Борисав Љ. Нешић, резервни потпоручник, ађутант команданта 4. батаљона.

¹¹ Добросав Миленковић, пуковник, командант 19. пука.

¹² Бошко П. Рашић, резервни потпоручник, водник у 4. чети 4. батаљона.

¹³ Срећко Р. Лазаревић, резервни поручник, водник у 1. чети 2. батаљона.

¹⁴ Ова нада је код војника, а и међу старешинама, подгрејавана још од почетка немачко-бугарске офанзиве у јесен 1915. године. У вези с тим навешћемо овде шта је Јоксимовић забележио у свом дневнику неколико дана раније-19. октобра, а поводом посете краља Петра I 19. пуку на положају недалеко од Багрдана: „Њ. В. рекло је да треба да се боримо још неколико дана, 5-6, док нам савезници не стигну”. У вези са овим Јоксимовић додаје: „Пре овога причао командант пука да имамо да се боримо до 1. новембра, па ћемо после бити комотни”.